

Diyarbakır Antik Dicle Köprüsü

Diyarbakır (Omid), Mezopotamya (Bethnahrin)'nın kadim şehirlerinden birisidir. Milattan öncesine tarihlenen ve milattan sonraki döneme ait birçok Süryani tarihi eser barındırmaktadır. Diyarbakır ve çevresinde bulunan eserler bunun somut bir örneğidir.

Ne var ki, bazı tarihçiler milattan önceki döneme ait eserlerin Asurilerden kaldığını kabul ederken, milattan sonrasına ait bazı eserlerde kuşkuya kapılmış, yabancı tarihi verilere dayanarak bunları Diyarbakır'da egemenlik sürmüş çeşitli kültürlerle mal etme yoluna gitmişlerdir.

Oysa bir kültürün öz kaynağından alınmamış tarihi bilgiler her zaman gerçeği yansıtmamaktadır. İslamiyet'in bölgedeki yayılışına dek, Diyarbakır'ın daha çok Süryani kültürü etkisinde olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu saptama daha iyi anlaşılmaktadır ¹.

Diyarbakır'ın 3 km güneyinde, on gözlü köprü adıyla bilinen Dicle köprüsü, bu saptamanın güzel bir örneğidir. Köprü, Mardin kapısı dışında, Dicle Nehri üzerinde kuruludur. Şehrin güneyinde Kırklar dağında bulunan Kırklar Kilisesi ile birlikte, Mor Gabriel Manastırında rahip iken, 484 yılında Amid'e (Diyarbakır) Metropolit olan Mor Yuhanun Sa'oro tarafından yapılmıştır. Söz konusu Metropolit, Mor Gabriel Manastırında yetişmiş 79 bilgin ve ünlü Metropolitlenden birisidir ².

Süryani düşünür Zekarya, Eklasistiki eserinin II. cildinin 24. sayfasında bu metropolit hakkında şöyle yazmaktadır: **“Metropolitliği sırasında ne orucunu, ne de münzeviliğin iyi işlerini terk etmedi. Cemaatin zenginlerini daima yardımseverliğe özendirmekte, bu konuda onları uyarmaktaydı. Mihrapta gördüğü Rabbin meleği, ölümünden sonra şehrin (Diyarbakır'ın) Persliler tarafından kuşatılacağını önceden kendisine bildirmişti.”** Kutsal ayin esnasında kilisede duyurduğu bu olay, ölümünden sonra, öngördüğü gibi 503 yılında Pers Kralı Kud (Kubad) gerçekten Amid'i kuşatmıştır ³.

Bu köprü, Süryani Metropolitlerinin ruhani hizmetlerinin yansıması, toplumsal altyapı hizmetlerine de büyük önem verdiklerinin somut bir göstergesidir.

¹ Beysanoğlu, (1987): 132

² Dolabani, (1959): 9. Mihoy el Rabo (1899): 267. Kartminli, (1953): 7. Turabdin Tarihi, (1964): 81. Beysanoğlu, (1987): 131-223

³ Kartminli, (1953): 7

Süryanice dışındaki kaynaklarda, bu köprü hakkında doğruluğu tam olarak kanıtlanmayan çeşitli bilgiler mevcuttur.

Niebuhr, “**köprünün çok eski olduğunu ve 1065’de köprüyü onaran Nasr’dan önce de mevcut olduğunu**” belirtmektedir ⁴.

Bölge hakkında yazılı yapıtları olan tarihçi **Albert Gabriel** ve **Max Van Berchem**, köprünün antik çağ dönemine ait eser olduğunu ileri sürmektedir ⁵.

Bu köprünün güneyinde, birinci ayağının tabanında, aslan figürünün altındaki taşlardan birinin üzerindeki Süryanice yazıt, 1949 yılında **Metropolit Hanna Dolabani** tarafından Türkçeye şöyle çevrilmiştir:

“Buhro’nun halefi İkinci Mano zamanında (M.Ö: 90) raddelerinde Diyarbakır köprüsü onarılmıştır” ⁶.

Bu yazıdan anlaşıldığına göre, köprünün tarihsel geçmişi milattan önceki yüzyıllara inmektedir. Belki de var olan bu köprü, Metropolit Yuhanun Sa’oro eliyle büyük bir onarımdan geçmiştir. Onun için kendisine mal edilmiştir. Fakat yirminci yüzyılın Süryani tarihçilerinden olan Metropolit Hanna Dolabani’ye göre, bu köprünün M.Ö yapılmış olduğunu gösteren kesin bir bilgi yoktur.

1065 yılında Nizamüddin Nasr zamanından kalma yazıtın solundaki aslan kabartmasının alt tarafında 1946 yılında bulunan başka bir Süryanice yazıt, yine Metropolit Hanna Dolabani tarafından **“Mano Günlerinde”** diye okunmuştur ⁷.

Metropolit Hanna Dolabani’ye göre, bu yazı, Urfa’da Mano adında hüküm süren 9 kraldan birinci veya ikinci Mano (M.Ö. 139-57) zamanına aittir. Yıkılmış olan bu köprünün onarımı sırasında, Diyarbakır’ın çevresindeki eski yıkık kalıntılardan da yararlanıldığı bilinmektedir. Onun için Metropolit Hanna, **“Mano günlerinde”** diye okunan yazıtın, köprüye başka bir yerden getirildiğini ve eski bir eserin kalıntısı olarak buraya konulduğunu düşünmektedir ⁸.

⁴ Beysanoğlu, (1987): 221

⁵ Beysanoğlu, (1987): 221

⁶ Aydın, (1967): 37

⁷ Beysanoğlu, (1987): 223

⁸ Beysanoğlu, (1987): 223

Bu olasılıklar göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu Dicle köprüsünün, Süryanice kaynakların doğruladığı üzere, 484 yılından sonra, Amid Metropoliti Mor Yuhanun Sa'oro tarafından yapılmış/yaptırılmış olduğunu söylemek mümkündür.

Malfono Yusuf Beğtaş

Kaynakçalar:

1. Meçhul Kartminli: Mor Gabriel Manastırı Rahiplerinden, Süryanice (Maktabzabne D'adamo Laşnath 1130 Lyavnoye), Yunani 1130 yılına kadar, kronolojik Eser, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Universitatis Catholicae Americae Et Universitatis L. Catholicae Lovanicensis, Vol 81, Pertinens Louvain Imprimaria Orientaliste 1. Durbercq, 1953
2. Antakya-Tüm Doğu Patriği Mor İğnatius I. Efrem Barsavm: Turabdin Tarihi (Süryanice) Lübnan Cünye Matbaası. 1964
3. Mardin Metropolitisi Mor Filiksinos Hanna Dolapönü: Deyrulumur Tarihi (Süryanice) Mardin Öz Hikmet Matbaası. 1959
4. Michel Le Syran (Süryani Patriği Mihael Rabo) Chranique (kilise ve siyasi olayları içeren kronolojisi) Paris 1899
5. Şevket Beysanoğlu: Anıtları ve kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, Cilt I, Neyir Matbaası, Ankara, 1987
6. Cebrail Aydın: Tarihte Süryaniler, cilt 1, İstanbul 1964